

THE ROLE OF WOMEN IN THE RITES OF GLAZING AMONG THE RESIDENTS OF CENTRAL ASIA

Dilnoza Uralovna Makhmudboeva

Doctoral's student

Gulistan State University

Gulistan, Uzbekistan

E-mail: bmtbmt591@gmail.com

ABOUT ARTICLE

Key words: gender, gender inequality, feminism, gender equality, character, mutual respect, liberal, suffragism, sexual violence, biological determinism.

Received: 23.06.24

Accepted: 26.06.24

Published: 28.06.24

Abstract: Despite the activity of the feminist movement in our country, there are still misunderstandings and misconceptions. However, this is a common problem not only for our country, but for all mankind. For this reason, in this article we have tried to provide a comparative analysis of various scientific and historical views that realistically evaluate feminism. The article also reveals theoretical and empirical evidence in the historical context of women's individuality, dignity and independence, education and professional activities, participation in public and civic life.

ЎРТА ОСИЁ АҲОЛИСИНИНГ НИГОҲ МАРОСИМЛАРИДА АЁЛЛАРНИНГ РОЛИ

Дилноза Ураловна Маҳмудбоева

таянч докторант

Гулистон давлат университети

Гулистон, Ўзбекистон

E-mail: bmtbmt591@gmail.com

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: гендер, гендер тенгсизлиги, феминизм, эр ва хотин тенглиги, феъл-атвор, ўзаро ҳурмат, либерал, суфражизм, жинсий зўравонлик, биологик детерминизм.

Аннотация: Мамлакатимизда феминистик ҳаракат фаоллигига қарамадан, ҳалигача тушунмовчилик ва нотўғри тушунчалар мавжуд. Бироқ, бу фақат мамлакатимиз учун эмас, балки бутун инсоният учун умумий муаммолардан ҳисобланади. Шу боисдан ҳам биз ушбу мақолада феминизмни реал баҳоловчи турли илмий-тарихий қарашларни қиёсий ёритиб беришга

хааркат қилинган. Шунингдек, мақолада аёлларнинг индивидуаллиги, шаъни ва мустақиллиги, таълим олиш ва касбий фаолияти, жамоат ва фуқаролик ҳаётида иштирок этишига доир назарий ва эмпирик далиллар тарихийлик контекстида очиб берилган.

РОЛЬ ЖЕНЩИН В ОБРЯДАХ ПРИСТАЛЬНОГО ВЗГЛЯДА У ЖИТЕЛЕЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Дилноза Ураловна Махмудбоева

докторант

Гулистанский государственный университет

Гулистан, Узбекистан

E-mail: bmtbmt591@gmail.com

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: гендер, гендерное неравенство, феминизм, гендерное равенство, характер, взаимоуважение, либерал, суфражизм, сексуальное насилие, биологический детерминизм.

Аннотация: Несмотря на активность феминистского движения в нашей стране, до сих пор существуют недопонимания и заблуждения. Однако это общая проблема не только нашей страны, но и всего человечества. По этой причине в этой статье мы попытались дать сравнительный анализ различных научных и исторических взглядов, реалистично оценивающих феминизм. В статье также раскрываются теоретические и эмпирические свидетельства в историческом контексте женской индивидуальности, достоинства и независимости, образования и профессиональной деятельности, участия в общественной и гражданской жизни.

КИРИШ

Гендер тарихида шахс ва жамият ўртасидаги муносабатлар масаласи алоҳида ўрин тутди. Мингйиллик бўсағасидаги антропологлар ва социологлар турли маданиятлар: янги муаммолар ва янги ёндашувлар ва жамиятларда эркак-аёл қарама-қаршилиги ва индивидуал-жамоат дихотомиясининг қисман ёки тўлиқ комбинациясини кўрсатади.

Гендер тарихчилари антропологик тадқиқотларга таянадилар, улар гендер тенгсизлигини инсон фаолиятининг тўғридан-тўғри хусусий ва давлат соҳаларига бўлиниши ва аёлларни иккинчисидан чиқариб ташлаш билан боғлайди. Ҳокимият, шаън ва мулк бўлинишини кўрсатувчи шахс ва жамоат муносабатларининг турли тарихий моделлари кўриб чиқилади. Ҳокимият одамларга ўз мақсадларига эришиш учун таъсир қилиш усули сифатида талқин қилинади ва бошқа одамлар ёки гуруҳларнинг қарорлари ва ҳаракатларига таъсир қилиш қобилияти нуқтаи назаридан кўриб чиқилади.

"Аёллар кучи" тушунчаси аёлларнинг иқтисодиётдаги ўрни, сиёсий қарорлар қабул қилишдаги таъсири, шунингдек, аёллар ўртасидаги шахслараро муносабатлар сифатида тушуниладиган аёллар таъсир тармоғининг хусусиятларини таҳлил қиладиган ишларда қўлланилади. Ушбу тушунча аёлларнинг янги маданий стереотипларнинг ўзгариши ва уларнинг тарқалишига фаол таъсир кўрсатиш усулларини ўрганишда қўлланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Биринчидан, миллий маданиятимиз ва ислом дини манбаларида эркак ва аёл муносабатларидаги тенглик муаммоси Имом Бухорий, Абу Наср Фаробий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али Ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Абулқосим Замаҳшарий, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур каби мутафаккирларимиз томонидан батафсил таҳлил қилинган. Масалан, Абу Райҳон Беруний ўзининг «Минерология» асарида: «Оила тинчи бевосита ақлли, фаросатли, тарбияли аёллар қўлидадир», деган бўлса, Абу Али ибн Сино эса «Тадбири манзил» асарида: «У ўз табиати ва яхши томонлари билан эридаги камчиликларни йўқотин» дея хулосага келади.

Иккинчидан, эркак ва аёл муносабатларидаги тенглик муаммосини маърифатпарварлик илдизлари Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитрат, Маҳмудхўжа Бехбудий, Чўлпон каби жаҳид ҳаракати намояндаларининг қарашларида ўзига хос тарзда ифода этилган. Мазкур тадқиқотда гендер анъанавийлиги табиийдир ва ижтимоий муҳитнинг гендер кутбланиш амалиётидан ўрганилади. Ўзбек халқи ўзининг узоқ йиллик ижтимоий-маданий муҳитида гендер поларизацияси жамиятнинг барча аъзолари учун ижтимоий қоидаларни шакллантиришнинг ташкилий принципи бўлиб хизмат қилган эди. Анъанавий тоғ-кавказ жамиятида гендер ҳуқ-атвори белгиларини кодлаш онгсиз даражасида, шахснинг фаол ва онгли иштирокисиз амалга оширилади.

Учинчидан, республикамиз олимлари М.Ҳолматова, В.Алимасов, Р.Самаров, Д.Муқимова, Б.Раҳманов томонидан гендер муаммоларини ижтимоий-тарихий ва маданий асослари атрофича ўрганилган. Жумладан, В.Алимасов таъкидлашича, оила, ижтимоий муҳит, жамият гендер диморфизмини ёқлаб, ҳатто қўллаб келди. Дискриминацияга қарши кескин кураш олиб борган, бирорта давр, бирорта жамият, бирорта оила бўлгани тарихга маълум эмас. Гендернинг янги концепцияси «хотин-қизлар масаласи»га кенгроқ ёндашиб, ундаги жинсий тафовутга оид муаммони кенгроқ тадқиқот майдонига олиб чиқди. Айрим тадқиқотчилар, ушбу илмий-назарий силжиш «ижтимоий тарихдан» «маданий тарихга» ўтишга мос келишини эътироф этадилар.

Тўртинчидан, мамлакатимизда гендер масалаларини Ўзбекистон тарихи контекстида ўрганишнинг ўзига хос чуқур мазмун-моҳияти ва хусусияти мавжуд бўлиб, бу жараёнда ҳар бир ёш гуруҳининг ўзига хос ўрни тарихан шаклланиб келган халқ менталитети, урф-

одатлари ва қадриятлари устувор аҳамият касб этади. Шунинг учун ҳам ўзбек халқи турмуш тарзига оид гендер масалаларини ёритишда шу халқнинг ўзига хос миллий идентификация талабларини ҳам эътиборга олиш муҳим ҳисобланади. Айниси шу мазмундаги назарий ва эмпирик тадқиқотлар Р.А.Убайдуллаева, С.Т.Иномова, М.Б.Бекмуродов, О.Мусурмонова, Г.А.Маткаримова, М.Тўхтаўжаева, М.Х.Холматова, М.Ғаниева, М.Нурматова, Э.С. Султанова Ш.Содиқова, Н.Латипова, Н.Нишонова, Х.Насруллаева, Н.Жўраева, С.Сафаева, Н.Аннаева, Г.Ахмедова, Т.К.Нарбаева, Г.Раҳимова, М.Эргашева, Н.М.Ниязова ва бошқа шу каби олимлар томонидан олиб борилган.

Асрлар давомида Ўзбекистоннинг турли тарихий ҳудудларида ривожланиб, ягона ва бой одатлар тизимига айланди. Тўй расмий никоҳ маросими бўлишидан ташқари, бир-бирига боғлиқ бўлган тантанали анъаналар тизими ҳамдир (қиз розилиғи, совчилик, никоҳ даври, тўйдан олдинги урф-одатлар, тўй ва бошқалар). Миллий никоҳ урф-одатлари Ўзбекистон халқининг барча ижобий хусусиятларини акс эттиради. Ўзбекистоннинг никоҳ анъаналари бошқа халқларнинг урф-одатларига таъсир кўрсатди ва бошқа халқлар маданиятидан маълум элементларни олди. Тўй одатларига вақт таъсири сезилади. Сўнгги пайтларда, қоида тариқасида, тўйлар махсус тўйхона саройларида ўтказилади, келин-куёв рақсга тушади, фариштача кўйлақлар кийган жажжи қизлар келин-куёв атрофида рақсга тушади, тўйда замонавий рақсга вақт ажратилади, келин улоқтирилади, тўй охирида гулдаста улоқтирилади, асал ойи ҳам шу турга киради.

20-асргача Ўзбекистонда икки ёшнинг учрашиши жуда ноқулай сценарий эди. Қаттиқ қоидаларга кўра, қизларга тўйдан олдин ўғил болалар билан мулоқот қилиш тақиқланган. Бироқ, барча ҳолатларда бўлгани каби, ёшлар қандайдир тарзда бир-бирларини кўришга муваффақ бўлишди.

Келин танлашнинг энг осон йўли - яқин атрофдаги булоққа бориш, дарахтлар ёки тошларнинг шохларига яшириниш эди. У ердан қўлларида кўзойнак тутган йигитлар бир гуруҳ қизларни кузатиб туришарди. Шунингдек, улар опаларидан қиз билан гаплашиб, розилигини олишларини сўрашган.

Наврўз, никоҳ тўйлари каби турли байрам ва байрамларда ёш мард ўғлонлар от пойгаси, арқон чопиш, кураш, қилич ўйнаш ва бошқа ўйинларда ўзаро куч синашдилар. Мусобақа орқали улар қизларнинг эътиборини тортди. Кўп йиллар олдин жуда қизиқарли анъана бор эди. Агар йигит қизнинг оёғи остига олма ташласа, қиз уни кўтариб олса, бу ўзаро розиликни билдиради ва йигит қизнинг уйига хабарчилар юборади.

Умуман олганда, қиз болага тўйдан олдин эрининг юзини кўриш тақиқланган. Оила қуриш жуда муҳим иш бўлганлиги сабабли, ҳар икки томоннинг оилалари ўз танловида эҳтиёт бўлишди. Аксарият оилалар яқин қариндошлари билан турмуш қуришни афзал

кўрдилар. Бу насл-насаб ғурури, қон поклиги ва оила ҳамжиҳатлигига асосланган эди. Обрў-эътибор ҳамма нарсани англатарди. Ададли ҳар қандай малакага эга бўлиши, муҳим оиладан чиқиши, ишлаши ва келишган бўлиши керак эди. Келин чиройли, билимли, қобилиятли ва соғлом бўлиши керак эди. Бундан ташқари, у уй ишларини яхши бажариши ва турли хил санъат билан шуғулланиши керак.

Никоҳ — шариатга кўра ҳалол йўл билан оила қуриш учун эркак ва аёл ўртасидаги келишувдир. Оила қуриш инсон ҳаётидаги энг муҳим қадамлардан биридир. Унинг шарт ва талаблари нафақат қонунга, балки диний эътиқодга кўра ҳам тўғри бажарилиши керак. Никоҳ оилани яратишнинг асосидир. Бу анъанавий динимизда ҳам қайд этилган. Хусусан, Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.): “Ей ёшлар жамоаси! Ким дарҳол турмушга чиқиши мумкин. “Никоҳ ҳаром ва номусдан энг яхши ҳимоядир”.

Никоҳ эркак ва аёл зиммасига муайян масъулият юклайди. Эркак оиланинг боқувчиси, у хотини ва фарзандларини моддий ва маънавий таъминлашга мажбурдир. Аёлнинг вазифаси эрига итоат қилиш, гуноҳ ишлардан ўзини ҳимоя қилиш, эри топган нарсага эгалик қилишдир. Мусулмон оиласида турмуш ўртоқларнинг бурчлари ва ўрни қадимдан шаклланганлиги ва диний ва миллий анъаналар билан тасдиқланганлиги сабабли уларнинг оиласи бой бўлиши мумкин эди.

Никоҳ маросимининг ўзига хос маъноси ва тартиблари бор. Қадим-қадимдан ёш эр-хотинлар шариат асосида турмуш қуришган ва оила қуришган. Никоҳдан кейин одат бўйича келинни уйдан кузатиб қўйишар, муллани куёвникига таклиф қилишар ёки никоҳ маросимини ўтказиш учун масжидга боришади. Одатда, бу маросим бутун тўй маросимидан олдин ёки кейин амалга оширилади. Асосий нарса биринчи тўй кечасидан олдин амалга оширилиши керак.

Шу боисдан ҳам биринчидан, икки ёшнинг ҳайрихоҳлиги бор. Яъни, икки киши бир том остида яшаши мумкинлигини англаб, уларнинг кўнгил хоҳишларига рози бўлиш. Молиявий шароит туфайли ёки қийинчиликлардан халос бўлиш учун никоҳни мажбурлаш керак эмас. Иккинчидан, ёшларнинг никоҳига гувоҳнинг мавжудлиги. Гувоҳ - бу икки кишининг оила қуриши ва биргаликда яшашига кафолат берувчи шахс.

Учинчидан, қизга у сўраган совғани беринг (моҳир).

Ўзбек халқи урф-одатларида никоҳдан олдин кўплаб тартиблар (унаштириш, совчи қўйиш, тўй ва бошқалар) амалга оширилади. “Уйланиш осон, уй бўлиши қийин”, “Ер юз ёшда, совчи минг ёшда” деган мақоллар ўзбек халқининг турмуш қуришга катта аҳамият беришини, унга жиддий муносабатда бўлишини кўрсатади.

Тўртинчидан, оила қурмоқчи бўлган қизнинг ота-онасининг розилиги. Яъни, қизнинг ота-онаси никоҳ ҳақида хабардор бўлиши ва рухсат бериши керак. Ота-оналар маросимда иштирок етишлари ёки уларнинг келишуви кафолати (вакили) бўлиши керак.

Бешинчидан, оила қураётган ёшлар олдида бир пиёла туз ва шакар қўйилган сув қўйилади. Бу ёш эр-хотиннинг ҳаёти ширин ва қайғусиз бўлсин, деган ниятда амалга оширилади. Маълумки, кимдир турмуш ўртоғига вафосини бузса, уни никоҳ суви лаънатлайди. Қуръон ўқиб, маросимларини ўтказгандан сўнг, домла гувоҳлар иштирокида анъанага кўра келин ва куёвнинг розилигини олади. Шундан сўнг домла косадаги сувни эр-хотинга ичиш учун беради, ўтирганлар ҳам косадаги сувдан ичиши мумкин.

Ушбу тартиб-қоидаларни тугатгандан сўнг, ёшлар қонуний кучга эга бўлмаган ҳуқуқни оладилар. Турмуш қургандан кейин ҳар бир фуқаронинг оиладаги ҳуқуқлари дунёвий давлатимизда “Никоҳ ва оила ҳуқуқлари тўғрисида”ги қонун билан ҳимоя қилинади. Агар оила жамиятдаги ижтимоий институтлардан бири бўлса, оиланинг ўзи алоҳида таълим муассасаси ҳисобланади. Зеро, инсон туғилганданоқ мана шу оилада инсоний қадрият, езгу фазилатлар билан вояга етади. Ота-онанинг фарзанди учун олган билимини ҳеч нарса алмаштира олмайди.

Никоҳдан мақсад:

1. Кўзни ҳаромдан асраш.
2. Ўз иймонини мустаҳкамламоқ, динида мустаҳкам бўлмоқ.
3. Турмуш ўртоғини бахтли қилишни мақсад қилган, ҳамроҳ бўлиб яшаш.
4. Руҳий нуқтаи назардан ва зиндан, турли касалликлардан ҳимоя қилиш.
5. Авлоднинг олижаноб бўлиши учун олижаноб-тақводор турмуш ўртоғини танлаш.
6. Кўпайтириш.
7. Оилани шариат доирасида бошқариш.
8. Насабнинг сақланиши бор.
9. Ҳаётий қувонч ва қийинчиликларни бирга ўтказиш.

ХУЛОСА

Бугунги кунда ўзбек аёллари Шарқ билан бирга замонавийлик ва мустақилликни ифодалайди. Тўғри Шарқда эркаклар устунроқ, аёллар эса итоаткор қилиб тарбияланган. Сўнгги йилларда гендер тенглиги масаласи кўп кўтарилмоқда. Агар 20 йил олдин аёллар қайсидир масалада эркакларнинг ҳукмронлигини нормал деб ҳисоблаган бўлса, ҳозир буни қабул қилмайди. Бу нафақат Ўзбекистон билан боғлиқ, балки давр, цивилизация талаби. Бу Ғарб давлатларидан келиб чиққан ва бугунги кунда мамлакатимиз ҳаётига ҳам кенг тарқалмоқда. Гендер тенглигини баъзида феминизм билан тенгалаштиришга ҳаракат қилинаётганлиги эса жиддий муаммоларни келтириб чиқариши мумкин. Аслида бу

тушунчалар бутунлай ўзгача маъно-мазмун касб этади. Феминизм аёллар ҳуқуқларини тарғиб қилади. Гендер тенглиги бу камситишга қарши чиқади, одамлар жинсидан қатъий назар бир хил ҳуқуқларга эга деган ғояни ҳимоя қилади.

Республикамызда гендер муаммосини ҳал қилиш мақсадида қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Оила, хотин-қизлар ва болалар муаммолари давлат қўмитасининг ташкил этилиши ва самарали фаолияти натижасида мамлакатимизда кўплаб гендер муаммолари барҳам топмоқда. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жумладан, фуқароларнинг ҳуқуқларини таъминлаш борасида улкан ютуқларга эришмоқда. Шундай қилиб, истиқлол шарофати билан мамлакатимиз “Аёлларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенсияга, “Аёлларга нисбатан камситишнинг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисида”ги конвенсияга қўшилди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Соломатина О.А. Женщины-легенды. Сильный слабый пол / О. Соломатина. - Москва: Коммерсантъ: Эксмо, 2012. - 132 с.
2. Исаева Е.В. Общественно-политические воззрения Мэри Уоллстонкрафт: диссертация ... кандидата исторических наук. - Тюмень, 2012. - 196 с.
3. Гордость и предрассудки женщин Викторианской эпохи. - Москва: Алгоритм, 2016. - 414, [1] с.
4. Потницева Т.Н. Мэри Уолстонкрафт Шелли: "Последняя из славного поколения": монография / Т. Н. Потницева. - Днепропетровск: Изд-во ДНУ, 2008. - 127 с.
5. Нестерова С.А. Образ английской и американской женщины в представлении современников: Последняя треть XIX-начало XX веков: диссертация ... кандидата исторических наук. - Самара, 2004. - 187 с.
6. Милль Дж. С. О подчинении женщины. - М.: Рипол, 2020. – 303 с.
7. Бовуар Симона. Второй пол. Серия: Новый культурный код. Пер. с франц. СПб. Азбука 2018. - 928 с.
8. Фрейд Зигмунд. Психология бессознательного. Мастера психологии Питер 2022. - 528с.
9. Джи Таби Д., Фрейя Р. Что бы сказали знаменитые феминистки? Как Вирджиния Вулф, Симона де Бовуар и Роза Люксембург решали М. Альпина 2021. - 192с.
10. Симона де Бовуар. Второй пол. В двух томах. Том 2. Жизнь женщины. Серия: Азбука-Классика. Non-Fiction. Перевод с французского И. Малаховой, Е. Орловой. Санкт-Петербург. Азбука. Азбука-Аттикус. 2018. - 736 с.

11. Бовуар Симона, Сартр Жан-Поль. Аллюзия любви. Серия: Философский поединок. Алгоритм, 2017. - 672 с.
12. Фромм Э., де Бовуар С. Любовь как болезнь: все оттенки порока. Серия: Клинические рассказы. М.: Алгоритм, 2018. - 304 с.
13. Фридан Бетти. Загадка женственности: Пер. с англ. / Бетти Фридан; [Вступ. ст. О. А. Ворониной]. - М.: Прогресс: Литера, 1994. - 494 с.
14. Фридан Бетти. Загадка женственности: Пер. с англ. / Бетти Фридан; [Вступ. ст. О. А. Ворониной]. - М.: Прогресс: Литера, 1994. - 494 с.
15. Кристева, Юлия. Брак как произведение искусства/ Юлия Кристева, Филипп Соллерс; перевод с французского Н. В. Баландиной. - Москва: РИПОЛ классик: Панглосс, 2020. - 191 с.
16. Brooks Ann Postmodernism, Feminism, cultural theory and cultural forms. i.o; don, N. Y.: Routledge, 1997. - 240 p.
17. Гафизова Н.Б. Исторический опыт взаимодействия российского и международного женских движений в конце XIX - начале XX века: диссертация ... кандидата исторических наук. - Иваново, 2000. - 231 с.
18. Куприна И.В. Феминистское движение в России во второй половине XIX - начале XX вв.: диссертация ... кандидата исторических наук. - Москва, 2000. - 147 с.